

М. О. ПХІДЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КОСОВСЬКИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 53(2), с. 64–71

Розглянуто генезу конфлікту в Косово в історичній ретроспективі, національні, історичні та релігійні передумови його прецеденту, з одного боку, та вивчення того, який відгук мало розв'язання цього конфлікту у сучасних міжнародних відносинах – з іншого. Досліджено співвідношення та взаємодію внутрішніх і зовнішніх політичних факторів, релігійної, економічної складової, амбіцій зацікавлених сторін у процесі еволюції та врегулювання конфлікту в Косово.

Після закінчення Другої світової війни Косово стало вогнищем одного із найінтенсивніших воєнних конфліктів на європейському континенті, наслідки та відлуння якого відчутні і зараз. Минуло вже дев'ять років з дня проголошення незалежності Косово, але воно залишається одним із компонентів гримучої балканської суміші, що, створивши особливий прецедент, загрожує порушити хитку рівновагу нині в усьому світі.

Спостерігаючи за ситуацією на сучасному геополітичному просторі, є очевидним той факт, що Косово, так само як й інші території, знаходиться на перетині інтересів провідних держав світу. Загострення боротьби таких світових гравців, як США і Росії продовжує викликати зростання політичного напруження та етнічних зіткнень в окремих регіонах. Проаналізувавши в цілому проблему Косово, албанський сепаратизм потрібно розглядати, насамперед, як політичний фактор з глибоким історичним корінням, а його сучасні розміри і форми – як продукт численних локальних, регіональних і глобальних обставин [2, 181].

Саме тут найгостріше перетнулися інтереси Заходу і Сходу, християнства та ісламу, Європи та Азії. Цей ключовий характер протиріч споріднює їх з багатьма іншими протистояннями. Балкани завжди були і є важливим центром загальноєвропейської спільноти і, водночас, найбільш гарячою точкою. Тому до вирішення албано-сербських протиріч долучалась більшість країн світу, і в тому числі й Україна, яка направляла своїх миротворців у регіон суперечок.

Албано-сербські протиріччя є надзвичайно актуальною темою, адже вони до цього часу залишаються невирішеними у прийнятній для всіх учасників конфлікту формі. Проголошення парламентом незалежності краю Косово 17 лютого 2008 р. оцінюється неоднозначно як самими учасниками конфлікту, так і міжнародною спільнотою.

Історія Косово і Метохії (Космету) дуже драматична, не знаючи її, не можна зрозуміти генезу Косовського конфлікту. Історичні, етнографічні, культурні, духовні та інші факти свідчать про те, що територія Космету завжди була центром культури і державності сербського народу ще з часів приходу слов'ян на Балкани у VI ст. [3].

Назва Косово вперше згадується у XII ст. як регіону, заселеного слов'янами-сербами. Космет — це Стара Сербія. Це, насамперед, колыска сербської державності, духовного і культурного життя сербського народу, а Призрен взагалі був столицею багатьох сербських королів і царів. Космет ніколи не був частиною іншої держави, якщо не вважати два періоди окупації — турецької у XIV–XIX ст. і під час Другої світової війни, коли нацисти Муссоліні приєднали Космет до Великої Албанії. Під час правління царя Душана у середині XIV ст. сербська держава була найпотужнішим політичним і культурним утворенням на Балканах. У Косметі існує близько 1300 пам'яток сербської культури (серед яких близько 200 церков і монастирів), переважно з раннього Середньовіччя, що представляє найвищу концентрацію культурно-історичних пам'яток в Європі. Тому для сербів Косово — це історична, культурна і духовна колыска їхнього народу.

З тих пір, як цю територію завоювала Османська імперія, сюди почали масово поселятися албанці-мусульмани. З 1974 р. автономний край Косово фактично стає республікою у складі Югославії. Коли ж почався розпад Югославії, і від неї одна за одною почали відділятися республіки, албанська більшість у Косові також стала вимагати визнання своєї незалежності.

Національний конфлікт загострився ще у 1981 р. і переріс у конфлікт між керівництвом СФРЮ та албанцями Косово, які висували вимогу трансформації статусу своєї території у складі Сербії в республіку у складі федерації.

Подальший розвал колишньої Югославії супроводжувався численними етнічними і територіальними конфліктами. У 1991 р. від неї відокремилися Словенія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Македонія, а в 1992 р. сформувався нова югославська федерація — Союзна Республіка Югославія (СРЮ), до якої увійшли Сербія і Чорногорія. Цей швидкоплинний розпад протікав у різних варіаціях загострення етнічних протиріч. Найбільш мирний і спокійний характер мало відокремлення Словенії. Відділення зі складу СФРЮ Македонії супроводжувалося не військовим, а дипломатичним конфліктом. Найбільшими військово-політичними ускладненнями супроводжувалося відокремлення від колишньої СФРЮ Хорватії, Боснії і Герцеговини [Там само, 6].

У 1998–1999 рр. виникає новий гострий конфлікт — цього разу навколо Косово. Переважно албанське населення цього краю, що входило до складу Республіки Сербії (СРЮ), зазнавало утисків з боку сербських властей.

Етнічні албанці вимагали дотримання своїх громадянських і національних прав, а частина з них стала на шлях збройної боротьби за повну незалежність Косово. Сербська влада відповіла терором і насильством, змушуючи албанське населення масово покидати Косово.

Міжнародне співтовариство не залишилось осторонь і намагалося врегулювати Косовський конфлікт, однак югославський лідер С. Мілошевич відмовився піти на будь-які поступки. Тоді держави НАТО зважилися на проведення повітряних бомбардувань території СРЮ з метою примушення Мілошевича погодитися на розв'язання Косовської проблеми.

Замість запланованих двох тижнів натовське бомбардування продовжилося 78 днів — і не змогло завдати рішучої шкоди військовому потенціалу Югославії, хоча й принесло гігантські страждання її народам, спровокувавши справжню гуманітарну катастрофу для косоварів, яка з приходом військ НАТО переросла у гуманітарну катастрофу неалбанського населення Косово і незворотне загострення міжконфесійних протиріч [5, 7].

В останні два десятиліття ісламський чинник різко активізувався як в Косові, так і сусідніх районах Балкан. Причому мусульманські ідеї імпортуються у регіон ззовні, з країн ісламського світу, насамперед, Саудівської Аравії, а також ОАЕ, Йорданії, Кувейту та Ірану, і являють собою найбільш радикальні течії. Нинішні лідери Косова підтримують тісні зв'язки з Аль-Каїдою. Насадження ваххабізму в Косові і на Балканах здійснюється тими самими методами, що і у Чечні.

Не так давно в Європі спостерігалось активне збільшення мігрантів та біженців. Різке зростання радикального ісламу в Косові стало справжньою проблемою для Європи, оскільки Балкани перетворились на своєрідний плацдарм для його проникнення в Європу [6].

У Косові та Метохії надзвичайно гостро постала проблема радикального, політичного ісламу. Торкнулося це Боснії і Герцеговини, Албанії, а також Рашького округу (Сербії). За останні 14 років у Косові та Метохії було побудовано більше 600 нових медресе і мечетей, в яких і зараз проповідується радикальний іслам.

Ідея об'єднання всіх албанців на Балканах — це свого роду виклик, який може призвести до спалаху нової балканської війни, тому що ідея Великої Албанії включає в себе і Сербію, і Чорногорію, і Македонію і навіть Грецію. Це небезпечні ігри, які мають підтримку з боку західних союзників.

Проблема поширення на Балканах мусульманства ніколи не існувала в чисто релігійному вигляді. Вона включала етнічні, геополітичні, культурні, соціально-економічні мотиви. Прихід на Балкани у XIV–XV ст. Османської імперії дав поштовх процесу ісламізації регіону. Однак форми і зміст цього процесу визначалися в основному місцевими умовами, а також тим, що ісламізація здійснювалася насильницькими методами. Це докорінно змінило всю соціальну і етноконфесійну картину на Балканах. Такі зміни у певній мірі виникають не на порожньому місці і супроводжуються терором [1, 9].

Важливо не допустити перетворення Косова в ядро майбутньої радикальної ісламської держави, створеної на балкано-чорноморсько-кавказькому ре-

гіоні на гроші ісламського світу, албанської діаспори, транснаціональної наркомафії і сил міжнародного тероризму.

Варто зупинити прийняття більшістю мусульман світу екстремістської ідеології. Через це необхідно підтримати боротьбу саме помірному ісламу з цими течіями. За допомогою останнього зупинити поширення фундаменталізму. Необхідно ліквідувати бази ІГЛ, насамперед, в Сирії та Іраку. Поки ці країни не будуть звільнені, поки організація не втратить основну частину своєї територіальної бази, неможливо говорити про те, що поширення тероризму зупинено.

Одночасно потрібно вести роботу по знищенню всіх осередків і відростків ІГЛ у будь-якій країні, використовуючи найжорсткіші й ефективніші методи. Методи повинні бути такими ефективними і однозначними, щоб не залишити жодного шансу для відродження подібних рухів [5].

Албанці та серби — не єдині учасники Косовської трагедії. Головним гравцем у регіоні як і раніше залишається Вашингтон, який прагне остаточно закріпити Південну Європу в сфері свого впливу. Стратегічні інтереси альянсу простяглися по лінії Балкани-Туреччина-Закавказзя, і саме останній пункт не випадково оголошений США зоною їх особливих інтересів.

Позиція США щодо Косовського питання була визначена ще з часу операції НАТО проти Югославії у 1999 р. Більш чітко її контури окреслилися з приходом до влади республіканської адміністрації Дж. Буша. З того часу США планомірно почали готувати незалежність Косово, переконуючи в її неминучості міжнародне співтовариство [7].

Зацікавленість США у незалежному Косові полягала, з одного боку, у можливості його перетворення у повністю залежний, а відтак, абсолютно лояльний до Вашингтона анклав у центрі Європи, який виконуватиме функції запасного аеродрому для американської військової присутності в Європі. З іншого боку, важливим стратегічним інтересом США було використання конфлікту в Косово в цілях зміцнення позицій НАТО в якості основного інструменту із забезпечення миру і безпеки в Європі за рахунок подальшого посилення миротворчої функції альянсу. Є припущення, що тіньовою стороною в конфлікті виступила Росія, адже позиція Москви щодо Косовського питання визначалась як з геополітичних міркувань, так і з досить практичних розрахунків, таким чином, щоб при будь-якому сценарії розвитку подій отримати дивіденди. Вона їх у певній мірі отримує і сьогодні, спираючись на спірний прецедент, існування якого, де-факто, вона не визнала у свій час. Скільки б не звинувачували США і Росія один одного в політиці подвійних стандартів, ця подвійність застосовується як у західному, так і російському зовнішньополітичних дискурсах і пояснюється гострим геополітичним суперництвом, запитам внутрішньої політики та особистими інтересами.

Росія категорично відмовилась визнавати незалежність Косово, засудила односторонні дії адміністрації краю та закликала ООН оголосити її декларацію недійсною. Водночас, виправдовуючи власні дії щодо окупації Криму, Російська Федерація неодноразово посилювалася на приклад Косово. Прецедент Косово згадувався як самопроголошеною кримською владою, так і МЗС

Російської Федерації для обґрунтування законності проведення Кримського референдуму і приєднання Криму до Росії. Для Росії відлуння Косовського прецеденту — це можливість взяти під контроль Донбас.

Також однією з потенційно чутливих зон до “ефекту доміно”, який може виникнути внаслідок Косовського прецеденту, є пострадянський простір, його сукупність заморожених конфліктів та комплекс міжнаціональних протиріч, накопичених з часу розпаду Радянського Союзу.

Україна в контексті Косовського питання опинилась у досить складній ситуації. Її настрої так і залишаються незмінними. Вона не визнала незалежність краю [4, 7].

Косовське питання також стало черговим випробуванням для дієздатності спільної зовнішньої політики ЄС, яке вона вкотре не витримала. Євросоюз опинився розколотим щодо шляхів врегулювання проблеми в Косово та не зміг виробити спільну позицію країн-членів. Серед країн ЄС, які відмовились визнавати незалежність Косова, фігурують, передусім, ті, на території яких існують сепаратистські рухи або високі ризики їх вияву.

Варто зазначити, що події 2008 р. (визнання незалежності Косова, Абхазії та Південної Осетії) призвели не тільки до переоцінки принципів Вестфальської системи, де державний суверенітет був основою міжнародних відносин, а й до посилення нової ідеології, де права людини ставляться вище прав держави. Отже, випадок у Косові змінив ситуацію не тільки на Балканах, а й у світовій політиці загалом.

Після проголошення незалежності Косова виникло досить актуальне питання: як вплине ця подія на подальший розвиток міжнародно-правових відносин у сучасному світі. Гостро постало питання про правомірність цього рішення і можливий негативний вплив, який воно може спричинити на міжетнічні конфлікти і міжнародні відносини загалом. Та і не дарма, адже сьогодні немає ніякої впевненості у тому, що глави держав або ж лідери сепаратистських рухів не приймуть рішення військовим шляхом врегулювати той чи інший конфлікт, опираючись на Косовський прецедент.

Нині у світі є доволі багато заморожених конфліктів, які аналогічні з Косовським. Яскравими прикладами етнічних конфліктів сьогодення є: Палестина та Ізраїль, Англія – Північна Ірландія, Франція – Корсика, Іспанія – баски, Туреччина – курди, Греція – Туреччина – Кіпр [6].

Важливим є розуміння спільних і відмінних рис, адже не правильна позиція або дія як самих учасників, так і міжнародної спільноти може призвести до небажаних фатальних геополітичних наслідків. Так, динаміка розвитку грузино-абхазького та грузино-осетинського конфліктів, що призвели до появи двох незваних держав, демонструє деякі подібні риси. Схожими за своїм перебігом та аспектами є і ситуації у Придністров'ї та Нагорному Карабаху. Республіка Сербська у складі Боснії і Герцеговини також загрозувала скористатися прецедентом і втілити в життя своє право на самовизначення і відокремлення. Неспроста Косово також є наглядним прикладом для інших сепаратистських рухів у Європі. Косовський прецедент був ретельно вивчений каталонськими, баскськими та шотландськими націоналістами [2].

Можна казати про вплив Косово на українські реалії, оскільки в країні є мотиви розвитку подій за Косовським сценарієм. Росія, вдало скориставшись моментом, і спираючись на славнозвісний прецедент, відібрала в Україні Крим.

Безперервна антитерористична операція на Сході країни теж має певні паралелі та шанси повторення подій за Косовським сценарієм. Жителі Донецької та Луганської областей покидають Донбас цілими сім'ями у пошуках порятунку, а НАТО не раз розглядало можливість щодо введення на територію своїх військ.

Отже, важливим є розуміння наступної тези: більш продуктивним для врегулювання заморожених та будь-яких конфліктів у світі та вирішення проблеми невизнаних держав є підхід, згідно з яким кожен конфлікт і кожен випадок невизнаної держави є унікальним у своєму роді. Варто усвідомити, що жоден з міжнародних конфліктів не є точною копією іншого, а завжди характеризується притаманними тільки йому особливостями як до причини виникнення, засобів, складу конфліктуючих сторін, так і за специфікою перебігу. Відповідно не буде необхідності спиратися на певні прецеденти, адже саме ігнорування міжнародних норм права і породжує їх.

Література

1. *Александров М.* Порохова діжка Європа: Югославський аспект // Українське слово. 2000. № 46. С. 9–11.
2. *Арас Дж.* Тероризм вчера, сегодня и навеки. Баку: SADA, 2003. 723 с.
3. *Бобицький Н.* Косово — висновки для України. Міжнародно-правовий аспект // Дзеркало тижня. 2008. 23–29 лютого. С. 5–7.
4. *Гуськова Е. Ю.* Прецедент: тероризм как метод достижения независимости (переговорный процесс в Косово) // Литературная газета. 2008. 16–22 января. С. 3–10.
5. *Кандель П.* Балканизация Европы vs "европеизация" Балкан: чем чревата независимость Косово // Россия в глобальной политике. 2008. № 3. С. 90–100.
6. *Маначинский А. Я., Денисов Д. О.* Косово и Метохия: между автономией и сепаратизмом. История и современность. Москва: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. 316 с.
7. *Ржевська В.* Міжнародна безпека: цілі і засоби // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2005. Вип. 53. С. 107–111.

Тема албано-сербських протиріч є надзвичайно актуальною, адже вони до цього часу залишаються невирішеними у прийнятній для всіх учасників конфлікту формі. З тих пір, як цю територію завоювала Османська імперія, сюди почали масово поселятися албанці-мусульмани, які у 1998 р. зазнали утисків з боку сербських властей і стали на шлях збройної боротьби за свою незалежність. Разом з їх переселенням ісламський чинник різко активізувався як у Косові, так і в сусідніх районах Балкан. Різке зростання радикального ісламу в Косові стало справжньою проблемою для Європи, оскільки Балкани перетворились на своєрідний плацдарм для його проникнення.

Проте албанці та серби — не єдині учасники Косовської трагедії. Головним гравцем у регіоні як і раніше залишається Вашингтон, який прагне остаточно закріпити Південну Європу в сфері свого впливу. Росія категорично відмовилась визнавати незалежність Косово. Водночас, виправдовуючи власні дії щодо окупації Криму, Російська Федерація неодноразово посилалася на приклад Косово. Для Росії відлуння Косовського прецеденту — це можливість взяти під контроль Донбас. Отже, скільки б не звинувачували США і Росія один одного у політиці подвійних стандартів, ця подвійність застосовується як у західному, так і російському зовнішньополітичних дискурсах і пояснюється гострим геополітичним суперництвом, запитами внутрішньої політики та особистими інтересами.

The issue of the Albano-Serbian contradictions is extremely urgent, as they still remain unresolved in the form acceptable for all participants of the conflict. Since this territory has been conquered by the Ottoman Empire, large groups of the Muslim Albanians who in 1998 underwent oppressions from the Serbian authorities and stole on the way of armed struggle for the independence began to lodge here. Together with their resettlement, the Islamic factor sharply became more active both in Kosovo and in the neighboring regions of the Balkans. Sharp growth of radical Islam in Kosovo became the real problem for Europe as the Balkans turned into a peculiar base for its penetration. However Albanians and Serbians are not the only participants of the Kosovan tragedy. Washington which seeks to finally fix Southern Europe in the sphere of the influence still remains the main player in the Region. Russia flatly refused to recognize independence of Kosovo. At the same time, justifying the actions for occupation of the Crimea, the Russian Federation repeatedly referred to example of Kosovo. For Russia the echo of the Kosovan precedent is an opportunity to take Donbass under control. So, however no matter how severely the USA and Russia accused each other of the policy of double standards, this duality is applied in Western as well as in Russian foreign policy discourses and is explained by sharp geopolitical rivalry, inquiries of domestic policy and private interests.

Тема албано-сербських протиріччя є надзвичайно актуальною, оскільки вони до сих пор залишаються нерешеними в прийнятній для всіх учасників конфлікту формі. С тех пор, як цю територію завоювала Османська імперія, сюди почали масово селитись албанці-мусульмане, котрі в 1998 г. підверглись притесненням з боку сербських властей і стали на путь вооруженої боротьби за свою незалежність. Разом з їх переселенням ісламський фактор різко активізувався як в Косово, так і в сусідніх районах Балкан. Різкий ріст радикального ісламу в Косово став нашою проблемою для Європи, оскільки Балкани перетворились в

своеобразный плацдарм для его проникновения. Однако албанцы и сербы — не единственные участники Косовской трагедии. Главным игроком в регионе по-прежнему остается Вашингтон, который стремится окончательно закрепить Южную Европу в сфере своего влияния. Россия категорически отказалась признавать независимость Косово. В то же время, оправдывая свои действия по оккупации Крыма, Российская Федерация неоднократно ссылалась на пример Косово. Для России это Косовского прецедента — это возможность взять под контроль Донбасс. Итак, сколько бы ни обвиняли США и Россия друг друга в политике двойных стандартов, эта двойственность применяется как в западном, так и российском внешнеполитических дискурсах и объясняется острым геополитическим соперничеством, запросами внутренней политики и личными интересами.

Надійшла 2 березня 2017 р.